

MĂNĂSTIREA VORONEȚ – IMPORTANT CENTRU DE CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE¹

Acad. Andrei EȘANU
Valentina EȘANU

Study VORONEȚ MONASTERY - IMPORTANT CENTER OF CULTURE AND SPIRITUALITY, is a compartment of emerging volume "Voroneț Monastery. History. Culture. Spirituality" which includes aspects of cultural and spiritual activity of Voroneț monastery, founded 600 years ago and achieved its peak during Stephen the Great and his successors times (fifteenth and sixteenth century). With the support of country rulers and many famous monks, including Daniil Sisastrul, Grigorie Roșca and abbot Macarius, at the monastery along the centuries had activated a school, a scriptural, a library and the exceptional artists who have left on Voroneț walls immortal paintings. With its cultural and spiritual activities Voroneț monastery was for centuries a important center of attraction for clergies, pilgrims and lovers of beautiful from different countries.

Mănăstirea Voroneț face parte din celebra salbă de ctitorii ale lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Ea a fost fondată cu aproape șase secole în urmă, dar s-a consolidat ca centru monahal mai ales în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și celei a urmașilor săi direcți Bogdan al III-lea și Petru Rareș.

Biserica înălțată de Ștefan cel Mare în 1488 cu hramul Sfântul Gheorghe a intrat în Lista Monumentelor Istorice ale României, edificiu înscris în Lista patrimoniului Mondial UNESCO ca monument arhitectonic istoric și de artă reprezentativ pentru stilul moldovenesc medieval și mai ales prin superbe sale fresce interioare și exterioare, care s-au păstrat în variantele lor originale de o complexitate și colorit unic. În biserica mănăstirii s-a păstrat până astăzi mormântul unuia dintre cei mai venerați sfinți români, Daniil Sisastrul, contemporan cu Ștefan cel Mare și cel al mitropolitului Grigorie Roșca, prin grija și efortul căruia sfântul locaș voronețean a ajuns la o mare înflorire în sec. al XVI-lea. Mănăstirea Voroneț este situată în partea de nord-vest a vechii Moldovei, pe valea râului Moldova, în satul Voroneț, la 4,5 km sud de orașul Gura Humorului, județul Suceava.

Interesul nostru sporit față de trecutul acestei celebre ctitorii ștefaniene este motivat prin faptul că la Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a Academiei de Științe a Moldovei a fost identificat Pomelnicul Mănăstirii Voroneț² – o rarismă și destul de bogată sursă istorică, care prin informațiile sale unice din secolele XIV-XVIII a deschis nevăzute orizonturi de cunoaștere nu numai pentru istoria Voronețului, dar și pentru cea a Țării Moldovei, aspecte care și-au găsit reflectare în volumul aflat sub tipar "Mănăstirea Voroneț. Istorie. Cultură. Spiritualitate".

¹ Studiul de față este un fragment dintr-o lucrare monografică dedicată istoriei Mănăstirii Voroneț, în curs de apariție.

² Eșanu Andrei, Eșanu Valentina, *Pomelnicul mănăstirii Voroneț. Studiu și text*, în *Analele Putnei, Mănăstire Putna*, 2008, IV, nr. 2, p. 91-247.

Biserica zidită de Ștefan cel Mare în 1488 la Voroneț

Încă din domnia lui Ștefan cel Mare, dar mai ales după 1488, mănăstirea Voroneț devine un important centru de credință și cultură din Moldova medievală. Se pare, că de la bun început la Voroneț s-au așezat monahi dintre cei mai evlavioși și iubitori de carte. După toate probabilitățile, apariția monahului Daniil la Voroneț după o perioadă de ședere la Putna și de sihăstrie a dat nu numai un impuls, dar și a imprimat vieții monahale din acest lăcaș un nivel de trăire duhovnicească deosebit de înalt, de aspirație spre cele mai curate stări de perfecțiune sufletească. De această atmosferă cultural-spirituală a fost atras, probabil, și Ștefan cel Mare, care, conform tradiției fixate de Ion Neculce, a venit la Daniil Sisastrul pentru mărturisirea păcatelor și atingerea gradului suprem de smerenie cu scopul de a fi sfătuit cum să procedeze după pierderea unei lupte grele cu turcii.

Probabil, Ștefan cel Mare a fost de mai multe ori oaspete dorit la Voroneț. Vizitele voievodului erau însoțite de fiecare dată cu daruri bogate „înzestrând-o cu de toate”³ între care, alături de moșii erau neapărat cărți, cum ar fi *Tetraevanghelul* din 1490, veșminte și odoare bisericești. Exemplul a fost urmat de alți voievozi, între care fiul său, Bogdan al III-lea voievod, Petru Rareș voievod, Alexandru Lăpușeanu, care dăruiesc sau confirmă anumite donații către mănăstire. Deseori „milele” domnești se făceau cu ocazia **prăznirii hramului mănăstirii** sau pe la alte praznice împărătești. Așa de exemplu, la 27 martie 1598, „la hramul Sfântului Marelui Mucenic Gheorghii” Ieremia Movilă voievod dăruiește „1 bute săcară; 1 bute slad; 1 poloboc vin; 1 poloboc stridie; 3 camene (pietre –n.n.) ciară; 6 taleri de chieltuială; 3 zloți la tămâe”⁴, ca la 3 aprilie 1602, același voievod să vină

³ Pomelnicul Mănăstirii Voroneț (Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a AȘM, Chișinău, Ms. 28756). În continuare *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, p. 26.

⁴ Mazerean Vartolomei, *Condica Mănăstirii Voronețul*. Ed. de S.F.Marian, Suceava, 1900, 115 p. În continuare *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 78, d. 2.

„la Sfânta mănăstire Voronețul în ziua praznicului” cu aceleași daruri⁵. La 21 aprilie 1614 întocmește „catastif de praznic ce au dat și au miluit ... sfintei sale mănăstiri Voronețului” Ștefan Tomșa voievod care vine cu aceeași ofrandă⁶. Uneori domnii, cum ar fi Constantin Mavrocordat, care la 7 noiembrie 1733 dă mănăstirii Voroneț „din vama mare câte 2 oca untdelemn și câte 8 dramuri tămâie pe lună, ca să fie pentru luminare înaintea sfintelor icoane⁷.” Asemenea gesturi par să ne spună că nu rareori domnii țării vizitau mănăstirea Voroneț și prin prezența lor întregeau atmosfera sărbătorească din „ziua praznicului” Sfântul Gheorghe sau Sfântul Daniil și alte sărbători creștine. În Pomelnicul mănăstirii sunt înscrși spre pomenire numeroși boieri cu cele mai înalte ranguri cu membrii familiilor lor, ceea ce arată că pe parcursul secolelor XV-XVIII la mănăstire domnea permanent evlavia și atmosferă de credință.

Încă de la hotarul secolelor XV-XVI, ba poate și de mai înainte, la mănăstirea Voroneț călugării și iuitori de carte au întemeiat aici o **scriptorie**, în care erau copiate cărțile necesare ofierii slujbei religioase. Drept exemplu, ar fi copierea unui *Tetraevanghel* la 1490 de către călugărul Pahomie din partea locului. Pe semne, de pe acele timpuri a fost înființată, la fel ca și pe la alte mănăstiri, o **școală** de slavonie unde erau aduși „la pedeapsă”, adică la instruire și educație, copiii de boieri și altă nobilime, de preoți, tineri, care învățau carte spre a deveni preoți, copiiști de cărți, dieci pentru cancelariile ținuturilor și orașelor, dascăli pentru biserici și școli din întreaga Moldovă.

Descoperirea Psaltirei voronețene și a Codicelui voronețean, lecturarea lor de către monahii și ucenicii de la Voroneț, fapt despre care ne vorbesc însemnările de pe aceste cărți manuscrise, i-a determinat pe cercetători⁸ să considere că de pe timpul aflării lui Grigorie Roșca la Voroneț (anii 50-60 ai sec. XVI) aici activa o școală mănăstirească, în care monahi și tineri studiau în limbile slavonă și română.

Puține sunt și exemplele concrete care ar demonstra că un tânăr sau un monah și-a făcut studiile la școala mănăstirească de la Voroneț, dar există și de acestea. În una din însemnările de pe *Tetraevangheliarul* din 1550/1551 dăruit de **mitropolitul Grigorie Roșca** mănăstirii Voroneț

⁵ *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 79, d. 3

⁶ *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 79, d. 5.

⁷ *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 83, d. 18.

⁸ Păcurariu Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p.451*. Mitric Olimpia, *Cartea românească manuscrisă din Nordul Moldovei*, București, 1998, p.32.

„... unde din fragedă copilărie m-am închinat lui Dumnezeu, cu rugăciunea Sfântului părinte al nostru Daniil cel Nou, și unde am primit cinul îngeresc, și unde mult m-am trudit cu sufletul”⁹ reiese că înaltul prelat moldovean și-a urmat învățătura de carte și a crescut duhovnicește sub îndrumarea monahilor din partea locului. Atașamentul și dărnicia deosebită de care a dat dovadă mitropolitul Moldovei Grigorie Roșca în anii 40-50 ai sec. al XVI-lea față de mănăstirea Voroneț poate fi explicată și prin adâncă recunoștință față de mediul evlavios din partea locului sau de toți cei care au avut grijă de educația și instruirea sa, în primul rând față de Daniil Sihastru.

Dintre alte exemple din care reiese că la Voroneț au învățat carte mai mulți tineri fac parte și inscripțiile lăsate pe peretele bisericii Sf. Gheorghe: „Eu, Gheorghită sinu (fiul -n.n.) popi[i] lui Vasile ot Câmpulungu, am învățat la popa Martin la strană, văleat 7...(restul stricat)”¹⁰, tot acolo aflăm înscrise numele „Ion pisar” (1740/1741), „diac Toader”, „Zel... diacul, Ves... diacul”, „Sohdan diac” (1766/1767)¹¹. De asemenea și pomelnicul grafiti care cuprinde numele „Dimitru, Grigore, Pingi (sic!), Vasile, Gheorghe, Manul, Ioniță, Luca ot Vorone. În patul acestor prunci ești Hristoase Isuse” pare să fie o înșiruire de nume de învățăcei de la mănăstire¹².

Activitatea școlii mănăstirești voronețene este confirmată și de alte exemple, din care reiese că a învățat carte „Constantin ot Dorna”, prin 1733 „aice la Voroneț cu popa Aftanasie, rus”¹³, care după cum reiese dintr-o însemnare de prin 1739/1740, de pe o altă carte, același preot s-a stabilit la Voroneț pentru mai multă vreme, dându-și aici obștescul sfârșit¹⁴.

După câte se pare, școala de dieci de la Voroneț

⁹ Bogdan I., *Evangheliile de la Homor și Voroneț din 1473 și 1550*, în *Analele Academiei Române*, București, Mem. sect. Istorice, Ser. II, tom XXIX, 1907, p. 651.

¹⁰ Brătulescu Victor, *Nume de călugări și de dieci în grafitile de la mănăstirile Voroneț și Homor*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, An XLI, 1965, nr. 9-10, p. 543.

¹¹ Ibidem, p. 541-545. Este interesant faptul, că în urma lucrărilor de restaurare a celei mai vechi biserici de piatră cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” de la mănăstirea Căpriana au fost scoase în vileag numeroase inscripții murale cu nume de dieci din sec. XVII-XVIII, inscripții care par să demonstreze că la această mănăstire, la fel ca și la Voroneț, activa o școală de dieci (Andra/Andrii, Maței, Vasilașco/Vasilachi, Vrălan, Apostol, Proca) (vezi: Ciocanu S., *Fortificații și edificii medievale la mănăstirea Căpriana*, în anuarul *Arta*, Chișinău, 2008, p. 51-64.).

¹² Brătulescu Victor, *Nume de călugări și de dieci*, p.541.

¹³ *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*. Un Corpus Editat de I. Caproșu, E. Chiaburu. Vol. I (1429-1750), Iași, 2008, p. 466.

¹⁴ Ibidem, p.489.

a continuat să activeze și după închiderea mănăstirii, căci pe la 1790 „Ioanichie, dascal homoran” copia aici un „Osmoglasnic... pentru învățătura diecilor”¹⁵. La fel, a continuat să mai pălpâie un timp și scriptoria mănăstirii în care pe la 1801, „Ironim Stolear, ot monastirea Voroneț” copia „Viața minunatului Isop preînțeleptul”¹⁶.

Dacă mai mulți dintre cei care au învățat carte la Voroneț au ajuns mitropoliți, episcopi, egumeni pe la alte mănăstiri, aceasta arată că aici și-a desfășurat activitatea un centru de instruire și educație spirituală destul de înaltă.

Din cauza condițiilor grele și a numeroaselor războaie, devastări, incendii până la noi a ajuns doar o mică parte din zestrea spirituală și cărturărească a Voronețului, mai ales din cele copiate aici.

Pe întreg parcursul existenței sale fiind atrași de atmosfera spirituală de adâncă credință și serviciile divine, de parastasele de pomenire a voievozilor, boierilor, dar și a oamenilor din păturile scăpătate și de jos ale țării mănăstirea Voroneț era vizitată de monahi de pe la alte mănăstiri din împrejurimi: Humor¹⁷, Neamț¹⁸, Slatina¹⁹, Bisericiani²⁰, de mulți credincioși din ținuturile, târgurile și satele din toată Moldova și chiar de pe alte plaiuri, între care din Transilvania, Rusia, precum și de pe pământurile bulgare, sârbești și ucrainene. Drept dovadă sunt atât persoanele trecute la Pomelnic, între care și „țării moschicești” din sec. XVI-XVIII de la Ivan al IV-lea până la Elisaveta Petrovna²¹, precum și diferite inscripții de pe pereții bisericii cum ar fi Vâlcu Ungureanu (1630/1631)²², probabil din Transilvania; Anania Mileșev (1607/1608) și Theodor Mileșev (1633/1634) din Serbia²³; ieromonah Dimitrii (1666) din Poltava²⁴.

Cum am putea explica altfel faptul că după retragerea la Voroneț fostul mitropolit Grigorie Roșca dăruia un acoperământ pentru Sfânta Masă

mănăstirii bulgare Rila²⁵, decât prin aceea că pe atunci la mănăstirea moldoveană a ajuns să se închine și să adune „milostenie” niște călugări bulgari cum făceau de obicei atâtea lăcașe sfinte din Balcani și Orientul Apropiat ajunse la mare sărăcie din cauza stăpânirii otomane. Uneori, fie întâmplător, fie intenționat diferite fețe bisericesti sau laice rătăcind prin lume se aciuau la mănăstirea Voroneț. Așa s-a întâmplat cu „popa Aftanasie, rus” pe care-l îl află la Voroneț un învățacel din satul Dorna pe la 1733²⁶; iar „Ifrim, ardelean” de obârșie, își atestă la 13 mai 1781 șederea la mănăstirea Voroneț printr-o însemnare de pe un „Apostol” (1743) pe când încheia copierea unei ample însemnări cronicărești privitoare la istoria Țării Moldovei²⁷, fapt care scoate în vileag prezența unei atmosfere cărturărești și de interes față de trecutul bisericii moldovenești și a Țării Moldovei în general.

Odată cu întemeierea în țările vecine și cele românești a tipografiilor, fiind vorba de sec. al XVI-lea, la mănăstirea Voroneț ajunge și cartea tipărită care nu numai că costa mai puțin, dar și se citea și se învăța mai ușor. Cu toate acestea, în sec. XVI-XVIII în mănăstirea Voroneț, ca și în întreaga Moldovă, continua să predomine cartea manuscrisă. Această realitate o constatăm și pe la 1775, pe când biblioteca mănăstirii număra, conform Condiții întocmite de Vartolomei Mazereanu, 78 de cărți, dintre care numai 22 erau cărți tipărite, adică 30 la sută.

La data lichidării mănăstirii în 1775 de către autoritățile austriece, constatăm că sub îndrumarea egumenului Macarie la Voroneț avea loc o înviorare evidentă a vieții culturale și spirituale. Dar fenomenul nu a avut finalități importante din cauza amestecului în treburile mănăstirii al noilor autorități.

Redeschisă după 206 ani sub diriguirea înțeleaptă a Maicei Starețe Irina, la mănăstirea Voroneț se încearcă reînnoirea firului istoriei și revigorarea vieții spirituale, încât sfântul lăcaș își recapătă treptat faima de altădată. Astăzi, spre mănăstire își îndreaptă pașii pentru a se ruga lui Dumnezeu, a cinsti memoria înaintașilor și a admira frumoasele fresce voronețene și irepetabilul „albastru de Voroneț” sute și mii de credincioși din împrejurimi, pelegri din întreaga Românie și de peste hotare.

¹⁵ Mitric Olimpia, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog*, vol. II, Iași, 2007, p. 78-79.

¹⁶ Ibidem, p. 166-167.

¹⁷ De exemplu, „ermonah Ioan ot Homor” vizita mănăstirea Voroneț ani de-a rândul, după cum reiese din inscripțiile sale lăsate pe perețele bisericii Sf. Gheorghe în anii 1756, 1757, 1758 (Brătulescu Victor, *Nume de călugări și de dieci* p. 542, 544, 545).

¹⁸ „Ieromonah Iorest ot Neamțu”, 1747/1748 (Ibidem, p. 545).

¹⁹ „Isaie ot Slatina” (Ibidem, p. 543).

²⁰ „Monah Gavril din Bisericiani” (*Însemnări*, vol. I (1429-1750), Iași, 2008, p. 417).

²¹ *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, p. 37.

²² Brătulescu Victor, *Nume de călugări și de dieci*, p. 543.

²³ Ibidem, p. 542.

²⁴ Ibidem, p. 544.

²⁵ Moiescu Gh., Lupșa Șt. Filipașcu Al., *Istoria Bisericii Române*, vol. 1, București, 1957, p. 394.

²⁶ *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*. Un Corpus Editat de I. Caproșu, E. Chiaburu. Vol. I (1429-1750), Iași, 2008, p. 466.

²⁷ Ibidem, vol. II, Iași, 2008, p. 339-340.